

EVANGYÉLIOMI PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt, negyedévre 1 frt 50 kr, az osztrák-magyar birodalmon kívüli országokba egy évre 7 frt; — egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díjja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr, harmadiknál 70 kr, bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. — intézendők.

A lelkészi stóla.

A mostani évszak a házasodásnak kitünő korszaka. Nemcsak ugyanazon, hanem szomszédos vagy távolabbi község lakosai is házassági szövetséget kötnek s az egymást eddig csak hirből ismert községek, egymás közelebbi ismeretéhez jutnak, vallásos szokásaik, templomi lakodalmi magukvisellete, a lelkész szolgálata, alakja, beszéde stb. közt egybehasonlításokat tesznek. És az ily módon létrejött vélemény-megállapodás a lakodalmi hosszú éjen félreismerhetlen szavakban nyilvánul, sőt azontúl is fenmarad a megismert hely, szokás, lelkész állandó jellemzéseül. Ez eddig természetes, ez ellen tenni nem lehet, nem is kell. — De van egy pont, melyen az eltérés a legfeltünőbb s az ehhez nem szokott népet legérzékenyebben érinti s kíméletlen ítéletre hangolja. S ez a stóla kérdése.

Azt tudom, hogy az esketési stóla 2 frtban van megállapítva, nem rendes időben és helyen kétannyiban; ennek indokát értem; ez a rend fentartása céljából szükséges, különben népesebb egyházban a házasulási időszak alatt akár egyebet se csináljon a lelkész, mint örökösen eskessen. De azt már nem értem, hogy mi okon lehet különbséget tenni ugyanazon egyházközség vagy más egyház község tagjai között? Pedig úgy van. Sokan különbséget tesznek a saját egyházközségük s a más egyház egyházközségei tagjai között. Mig saját egyházközségük férfi tagját rendes időben két forintért, addig a más egyházmegyéhez tartozókat kétannyiért s ha a kitűzött órára a távolság vagy rossz ut miatt meg nem érkeznek, még többért esketik meg. Mi alapja lehet ez eljárásnak, képzelnem sem tudom. Hiszen az a más egyházmegyebeli egyháztag saját egyházában az egyház iránti kötelezettségének eleget tesz s így nem vonható azon béres ember kalapja alá, ki egyik vagy másik egyház területén ideig-óráig szolgálván, egyházi adó alá nem vétetik, hanem minden egyházi cselekmény igénybe vételénél dupla stólával terheltetik, — mit azonban, közbe legyen mondva, szintén nem helyeslek s részemről nem is teszek.

Vagy ha bármi oknál fogva különbséget kell tenni a helybeli és idegen egyházközség tagjai közt, úgy e különbség mindjárt az egyházközségek s nem egyházmegyék közt kezdődik. S ha ezt alapul elfogadjuk: úgy a más egyházkerület területén lakó iránt a lelkészi szolgálat díjának még fokozottabbnak kellene lenni, az idegen felekezeti iránt pedig — vegyes házásoknál — hol állapodhatnék meg? S abból, hogy vegyes házásoknál felemelt stóláról nem tudok sem szabályainkban, sem a gyakorlati életben, annak a más egyházmegyebeli egyházközségek tagjaitól követelését alapnélküli önkénykedésnek vagyok hajlandó tulajdonítani s mint ilyennek határozottan elejét vétetni, azt beszüntettetni óhajtom. Mert a nép, ki ilyféle megkülönböztetéshez nem szokott a világi törvényszék előtt, hanem mindenütt mint a magyar állam polgára tekintetik, — az egyházi téren mint a magyar reformált egyház és nem mint ez vagy amaz egyházközség tagja tekinti magát, s az ily megkülönböztető eljárást zsarolásnak nevezi, mint azt saját füleimmel hallottam. S igen kényes helyzetbe jut az a lelkész, ki biztos alapon szeretvén csak működni, az efféle megkülönböztetést nem gyakorolva, az ő eljárásához szokott néptől eziránt megkérdetetik. Mivel indokolja tisztársá eljárását?

Az esketés körül tudok még egy önkényszerű eljárást, melyet az eddigtil eltérőleg a saját egyházközségbeliekkel szemben gyakorolt az illető lelkész. S ez abban állott hogy a lelkész minden esketésnél megkövetelte az illető felektől, — mondom, ha helyben születtek is — hogy keresztlevelüket kiváltsák. Mivel indokolhatta ezt, nem tudom; de annyit tudok, hogy midőn e lelkész utóda, a törvénynek hitt régi szokás szerint keresztlevelőket az esketés előtt kikérő helybeli születésű házas felek előtt, ennek szükségtelenségét nyilvánította, azok csudálkozva beszéltek el az eddigi szokást, melyről az új lelkésznek tudomása nem lehetett. Vajjon az ilynemű visszaéléseknek ilyszerű kipattanása nem kártékonyan hat-e nemcsak a visszaélést gyakorlott lelkész emlékezetére, de általában a lelkészi hivatalra, mint a mely ama gyanút támasztja, hogy a lel-

késznek szabad kéz van adva a feleknek — anyagi haszna érdekében — kizsákmányolására.

De másnemű lelkészi szolgálatért díjazásnál is tapasztaltam már feltűnő, indokolatlan eltérést s önkényszerű megadóztatást egyik-másik lelkész részéről. Tudok lelkészt, és pedig egyházmegyei tanácsbíró, — kitől tehát e megtisztelő hivatalánál fogva is törvény- s példányszerű eljárást méltán várhatnánk — a ki egy más egyházmegyebeli egyházközség tagjától, de az ő egyházközségéből nősült, nejétől váló s a békéltetési szokott kitérletek megtételére neje lakhelyére menni kényszerült embertől, a békéltetési kísérlet sikertelenségét igazoló bizonyítványért 6 mond hat forintot vett. Hát itt min alapszik a rendes díj háromszoros felemelése? Ha idegen is ez esetről, vagy az esketésnél az egyik fél, de nem idegen a másik, a kiért a lelkészi teendők végzésére jogosítva és kötelezve van az illető lelkész.

Általában tapasztalhatjuk, hogy míg a nép világi téren fizetés tekintetében minden utógondolat nélkül jár el; addig az egyházi téren nagyon érzékeny s e téren a szokottnál nagyobb megadóztatása nála keserűséget szül s az őt terhelő hivatal iránt kiméretlen ítélre hangolja. S az ily apróságok a nyert anyagi haszonnál hasonlíthatlanul nagyobb szellemi kárt okoznak nemcsak az illető egyénnek, hanem a hivatalnak is.

Kétségtelenül az volna a legjobb a lelkészi hivatalra nézve, ha mindennemű szolgálata, a szolgálatot igénybe vevő féllel szemben, díjmentes volna. De ha ez kivihetetlen, legalább szigorúan egyformásíttatnék a díj minden lelkészre nézve s általában semminemű lelkészi eljárásnál az önkénykedés s ezáltal az eltérés a stólat illetőleg meg ne engedtetnék.

Igaz, hogy midőn minden megdrágult s a lelkészi jövedelem csaknem változatlan csekélységével a megsokasodott jogos igényeket nem kielégítő s főként a lakodalmi fényűzésekkel szemben a lelkészi stóla jogosan emelhető lenne; de tegyük ezt nem egymástól eltérőleg s önhatmulag, hanem tegyük mindenkit egyiránt kötelező, félremagyarázhatlan s eljárásunk indoklásául szolgálható törvény által. — Ehhez van szokva a nép a polgári téren is legközvetlenebb érintkezéseiben, hol a jegyzői irodában idegen kéz által leirt árszabály látható a különböző szolgálatok díjazására, a mely mérvadó bármely község tagjával szemben.

S a díjak meghatározását törvény útján minden lelkészi teendőre nézve óhajtanám. Sohasem kellene a lelkésznek ily dologban választást engedni, vagy feltételes utasítást adni, mint történt közelebb a polgári ügyben kiadandó családi ívekre nézve, melyre vonatkozólag az utasítás úgy szól, hogy ily családív kiadását a lelkészek megtagadhatják s a helyett az egyes okiratok kivételére utasíthatják a feleket, vagy a kiállított családív minden téte-

léért az egy-egy forintot megvehetik. Ez a hatják, hetik-féle utasítás oly természetű, hogy ezzel a lelkész — még ha nagyon ráfér is az a kis jövedelem — restelli magát a felek előtt igazolni s arról tanuskodik, hogy az utasítást adók magok sem állanak biztos alapon. És valljuk be őszintén, hogy az így kiállított családívek díja a felekre nézve túlterhelő s egyáltalában nem áll arányban a nyereendő örökséggel, midőn van reá eset, hogy nagy család örökösödő tagjai csak csekély örökséget nyernek s ily esetben bizony-bizony nagy önmegtagadás kell ahhoz, hogy valaki minden tételért az egy forintot megvegye. — Vagy ki kell tehát határozottan mondani, hogy családív egyedül sorozási ügyben adható, vagy mivel ezt kimondani bevehető alapon alig lehet, meg kellene állapítani a név számaihoz, vagy a bélyegdíjhoz mértén a fizetést. Mert csakugyan be kell ismernünk, hogy egy családív kiállítása kevesebb időbe s munkába kerül, mint azok tételeinek az anyakönyvekből külön íveken szóról szóra kiírása. — Én részemről a polgári ügyben kiállítandó családíveknél — mint a kiállítóra legkedvezőbben megállapított díjt — az okiratra felragasztandó bélyeg árát tennem kötelezővé, bár őszintén vallom be, hogy ennyit — mindamelllett, hogy az utasítás kétannyira is felszabadít — eddig soha nem vettem, venni saját szegyenérzetem nem engedett, noha pedig az én reám is nagyon felfért volna.

Ezen — a lelkészi stólaikon — futó emlékezésnek czélja pedig már nem más mint az, hogy ezáltal fel akarjam tüntetni a — nézetem szerint — visszaéléseket, melyeket egyik másik lelkész egy vagy más talált okon, de bizonyára nem az igazság alapján elkövet s rámutatni egyik — következményében káros — forrására a lelkészi hivatal tekintélye csökkenésének s végre felhívni a figyelmet arra, hogy az ezen eltérések miatt okozott bizonytalanság beszüntetessék. Ha az általam elősorolt esetekben — szememben visszaélésnek tetsző — eljárás s ily uton több jövedelemhez jutás biztos alapon indokolható: tétesség az általánossá, de oly félreismerhetlen törvény által, hogy azzal a szigorubb lelkiismeretű ember is igazolhassa magát; vagy ha — mint hiszem — ez nem indokolható, vétessék törvény által eleje annak, hogy a tágabb lelkiismeretűek a szigorubb lelkiismeretűek felett önkény útján nagyobb jövedelemben részesüljenek s a hivatalt ez eljárásukkal kisebbítsék. — Ha emelhető a lelkészi stóla, emeltessek törvény útján; de ez esetben is az egyházközségek tagjai közti különbség szűnjék meg a fizetésre nézve különbséget tevő ok lenni; ezt kívánja az egyöntetű eljárás, mely aztán a stóla kérdése körül nem enged kisebbítő gyanut férközni a lelkészi hivatalhoz.

A stóla kérdését tehát, ily értelemben, a zsinati előmunkálatokkal megbízott n. é. küldöttség becses figyelmébe tisztelettel ajánlani bátorkodom.

B e k e s.

Uti emlékek s a belmissió.*)

(3-ik folytatás.)

A skót reform. templomokról hadd álljon itt megjegyzésül, hogy azok bár egyszerűek, de mindig izlésteljesek, sőt elegánsak s általok meg van czáfolva az a tétel, mintha a puritánság és izléstelenség összetartozók lennének. Az angol goth styl a legszokottabb, van azonban elég, mondhatni minden styl nélkül építve, de izléstelen egy sincs. Szintügy kielégíti az ember aesthetikai érzelmeit a templom belseje, a gyülekezet csendes bevonulása, figyelmes hallgatása, áhítatossága. A lelkész előtt rendszeren az egyházi viszi fel a nagy bibliát s nyitja ki a szószerk ajtaját. Az államegyházi templomokban orgona helyett, éneklő kar működik. A prezsbiteriánoknál általában nincs orgona, de el is maradhat bátran, oly helyen, a hol az egész gyülekezet úgy énekel, mintha egy chórúst képezne.

Énekeik, részint zsoltárok, részint hymnuszok, és u. n. paraphrasis-ok. Különböben valami nagy megkööttség az ének tekintetében sem uralkodik. — Használtak ujjabb időben a Sankey-féle énekek is.

Összefüggés szempontjából, a lelkészképzésről is meg kell említenem egyet-mást. Ugy is ezen sarkallik, ettől függ az egyház jövője.

A skótoknál a főszempont, a jövő lelkészeinek képzésénél, azoknak keresztyén jellemére gyakorlati készsége- és kegyességére van fektetve.

Furcsán hangzik ez mi előttünk, kik láttuk és tapasztaltuk: minő nézetek és elvek voltak elterjedve közöttünk. Általában a lelkészi pályára, elégnék tartottuk a legtöbben, egy kis ismeret mellett, a beszédbeli bátorságot, mint több-kevesebb próba vagy kudarc után, a legácziók alatt megszerzett az ember. Arról azonban igen kevés ifju gondolkozott, hogy magát, a keresztyén lelkület kifejtése által is készítse pályájához. Sok szép törekvés lehetett ifjaink közt, de a kegyesség, a valódi benső vallásosság nem alkotta erős oldalunkat. Sőt ezekkel sok ellenkező tapasztalatokra lehet visszaemlékezni mindnyájunknak. De ugyan kit vagy kiket lehet ezért kárhóztatni? Az ifjuságot bizonyára nem; hiszen ez nem volt úgy nevelve, hogy tőle efféle követelhetett volna valaki. A tanárokat sem vagyok képes felelősekké tenni oly jelenségekért, melyek még náluk is hatalmasabb tényezőktől, t. i. a rendszertől származtak. Azon idő, a melyben én theológus voltam, átmeneti korszak, zavaros korszak volt. A forradalom előtt uralkodott disciplina, már rég lejárt a magát, a tógától, és klastromszerű neveléstől megszabadult theológus ifjuság nagyon elvilágiasodott, mondhatni elsilajodott, s ez az irány uralkodott az ötvenes években úgy hiszem minden főiskolánkban.

Megsuhant ugyan néha felettünk a tanári kar szigorúságának vasvesszeje; de erkölcsi neveltetésünkre, általában lelkészi jellem képzésére kevés gond volt fordítva. S ezért csakis a változó rendszert tudom kárhóztatni, mely megbénította még a tanárok jóakarátát is. Egyfelől úgy kellett velünk bánniok, mint éretlen gyermekekkel (számtalan cenzura, számlálhatatlan czitáció) másfelől ismét felette sokat el kelle nézniök; mintha

E 3-ik közlemény főbb pontjai: templomok, orgona, lelkész-képzés, hármás irányu képzés, önképző körök, szünidei munkálkodás, skót hittanulók. A keresztyénség élet, a skót szabadegyház, gáncs, a könyvek könyve, Viktória nyilatkozata, belmissió.

mi már képesek lettünk volna önmagunkat nevelni. S hogy ily rendszer mellett, sok ember téves irányban fejlődött, s zaporitá azon lelkészek számát, kik épen nem lettek alkalmasak e pályára, hanem a pályatévészettek, az élet hajótöröttjeinek serege általok is gyarapodott: ezen még csudálkozni sem lehet.

El kell egyébiránt ismernünk, hogy felette nehéz feladat az oly irányu lelkész-képzés, mely által 1) tudományos képzettséget, 2) társadalmi műveltséget, 3) s főleg valódi ker. lelkületet és jellemet nyerjen az ifju ember. De bármily nagy is itt a nehézség: e hármás irányu nevelést, képzést egyesítve kell megadni kollégiumunknak, mert különben feladatukat egészen meg nem oldják.

Mindez könnyebben megy a skótoknál mint nálunk; mert náluk az ifjuság evangyéliom-szellemű nevelésére, vallásos képzésére, felette nagy gondot fordítanak, s ott nem annyira a kenyér adó pályá utáni törekvés, mint inkább a lelkesedés az interna vocatio, viszi az ifjat a lelkészi pályára.

Vegyük figyelembe azt is, hogy náluk a tanév tulajdonképpen 5 hónapig tart, a többi 7 hónapot, a gyakorlatra lehet fordítani. A tanév rövidsége különben, nem egy jelentésű a hosszú vakációval, a kevés tanulás, és sok heveréssel. Ezen rövid idő alatt felette sokat dolgoznak az illető hitjelöltek, de a tanulmányozás súlypontja, az önképző körök működésében található fel, a hol az illető ifjak — a mint értesülve lettem — a theológiai kérdések felől, kellő és meglepő tudományos apparátussal értekeznek, vitatkoznak. Ha nem ölelaek is fel nagyon sokat a hittanszaki pályán, de a mit elkezdnek, azt alaposan, angol pontosság- és lelkiismeretességgel tanulmányozzák. A hét havi szünetet pedig, részint a vizsgákra való készüléttel, részint a gyakorlat mezején való munkálkodásban töltik el, foglalkozván vagy a missióknál, vagy a lelkészeknél keresvén és találván alkalmazást. Figyelmet érdemel e tárgyra vonatkozólag Csiky Lajos lelkész és tanárjelölt urnak e Lap 1876-iki 18. 19-dik számában megjelent közleménye is, melyben, az edinburghi hittanhallgatók missió-egyletét írja le. — Valóban, szinte csudálkozással olvastuk ezen, a tényállásnak megfelelő közleményből, hogy mit képes tenni a lelkes ifjuság ker. szeretete, Isten országa terjesztésének ügyében.

Nálunk is a lelkész-képzésre nézve felette kedvező jelenség a theol. önképző társulatok behozatala, kivált ha az ily egyesületeknél, a tudományos előhaladás mellett, az ifjuság a ker. kegyességben, s a vallásos buzgóságban is gyarapodást vehet. Ezáltal remélhetjük, hogy a lelkész-képzés alaposabb és teljesebbé lesz, mint volt a közelmúltban.

Skócia főleg a gyakorlati keresztyénség hazája, s azon elvet törekszik megvalósítani, hogy a keresztyénség általában nem tan, hanem élet. Annyi, keresztyén szeretettől áradó nemes tettekben gyönyörködő ember, aligha van ily területen a föld kerekességén mint itt. A szabad egyház, mely még csak tegnapi — mert hiszen a disruptio (elválás, elszakadás) 1843-ban történt, — már is annyit tett a keresztyénség érdekében, mint más egyházak századok alatt sem tehettek. Ezen egyház emelkedett szellemét eléggé mutatja az a körülmény is, hogy midőn az említett elszakadás az államtól létrejött, azok, a kik egy pár óra alatt több százan elestek eddigi javadalmaiktól, saját existenciájuk biztosításának első perczeiben azonnal a külmissióra gyűjtöttek alapot. Eléggé ismeretes az is, hogy mily érdeklődés és szeretettel viseltetnek irántunk is. Pedig mik vagyunk mi nékiek? — S mégis van bennünk annyi hajlam a

g á n c s r a, hogy nemes pietizmusokat, mysticismusnak, vasárnap-i ünneplésöket zsidósnak, tudományukat hiányosnak, s a németéhez nem is hasonlíthatónak stb. szoktuk nevezni. Pedig bizony a tudomány tekintetében még jó sokáig tanítóink lehetnek. — Igaz, hogy nincs úgy kifejlődve nálok a bibliai kritika mint a németeknél, de, nagyobb becsben és szeretetben tán sehol sem áll a könyvek könyve, mint ő közöttök. Ők nem tekintik azt egy hullának, melyet már csak bonczolni, anatomicise és pathologicise obszerválni kell, hanem az élet kiapadhatatlan forrásának ismerik, melyet nagyok és kicsinyek egyaránt örök vigaszul és tanulságul használhatnak az üdvösségre. Meg kell adni különben, hogy a jelenlegi modern német theológiára, mint szerintök, a scepticismus, és hitetlenség előmozdítójára, nem sokat adnak. De hogy mily szeretettel és tanulmánynyal búvárolják a szent könyvet: ennek illusztrálása végett utalhatok az általam is igen tisztelt Dobosnak azon elmés cikkére, mely e Lap 1875-iki 40-ik számában olvasható. S hogy milyen közvélemény s meggyőződés van nálok, s általában a prot. angoloknál elterjedve a biblia felől: igazolja ezt V i k t ó r i a királyné azon nyilatkozata, melyben azt mondta, hogy ez Anglia nagyságának a forrása. (It is the source, of England's greatness.)

Ha már afelől tudakozódunk, hogy a skót nemzet miképen és mi által fejlesztetett oda, hogy ily nagy benne a keresztyén lelkület és vallásosság: arra jövünk, hogy ennek egyik leghatósabb eszköze és előmozdítója a b e l m i s s i ó.

E thémáról mostanában nálunk is sokan megemlékeznek; hadd legyen tehát ez alkalommal is egy kis tér erre fordítva. Lássuk mit tesznek skót hitfeleink e téren, s hogy mit kellene vagy lehetne nekünk is tennünk?

(Folytatjuk.)

Csécsei Miklós.

KÖNYVISMERTETÉS.

Fairnbairn lelkipásztorkodás tana.

(3-ik közlés.)

III. fejezet. A lelkész pásztori és társadalmi élete.

Valamint a keresztyénség, melynek az egyház tagjait át kell hatni s megkülönböztetni, emphaticise élet, ugy a ker. lelkész is, melyben annak kulminálni kell, először ugy tekintendő, mint élet, azután mint munka. Hogy ez így van, hogy az élet, a magaviselet foglalja el az első helyet, ezt így látjuk a szentírásban is több helyen, a hegyi beszédben, még inkább a pásztori levelekben s Pál apostol személyes eljárásában is. Több szempont kínálkozik, mely megerősíti ezen nézetet a lelkész személyes állapota és magaviselete nagy fontosságáról. Mindenek előtt a leghatósabb tanítási mód az, az evangyéliom egyik oldala élő és megtestesített formában, oly formában, mely ha ép és igaz, mélyebb benyomást tesz, mint minőt az ajak szavai tehetnek. Mint a gyülekezet hivatalos képviselőjétől, méltán várható, hogy ő typicus keresztyén legyen. „A mi életünk legyen a tudatlanok könyve“, mondá egy ker. író. Azonban a keresztyéni életnek nemcsak természete, de kivihetősége is természetes és alkalmas illusztrálást talál a lelkész példányszerű életében és magahordozásában. Ő megmutathatja, hogy az evangyéliom szellemi kivánalmi nem a tanuló-szoba jámbor spekulációjá, hanem átvihetők az életbe is. Már az oly működési körökben is, melyek szellemi és erkölcsi célokkal kevésbé egyenes összeköttetésben vannak ugyan, de melyekben mégis ezek méltatása

és védelmezése bizonyos mértékben befoglaltatik, a jó iránt való szívből érzett tisztelet s annak az életbe átmenő kimutatása is lényeges dolog a teljes sikerre nézve. Quintilian már azt mondja a — világi — szónokról: „oratore[m] esse virum bonum dicendi peritum“, tehát először jó s azután járatos a beszélésben — megjegyzésre méltó leírás. Fox azért nem tudott teljes sikert aratni, mert erkölcsileg nem volt élete tiszta. Ha ez így van olyanoknál, kik pusztán gazdászati vagy politikai téren akarnak reformokat hozni be, mennyivel inkább így kell ennek azoknál lenni, kik a népnek szellemi vezetői s reformátorai. Baxter, a puritán lelkész és író, keményen megróvja azon lelkészeket, kik erősen tanulnak, hogy helyesen szónokolhassanak, de keveset vagy mit sem tanulnak, hogy helyesen élhessenek; kik a hét nagy részét annak tanulmányozásában töltik el, hogy mint beszéljenek két órán át s alig töltenek egy órát annak tanulmányozásában, hogy mint éljenek egész héten át. Egy népszerű szónok ilyen magaviselete egyszer igazságos dorgálásban részesült egy nyers angol farmer ezen metsző megjegyzése által: „Uram, ön ragyogó világot gyújt vasárnapokon, de kioltja azt egész hétre.“

Más, magasabb elvek is követelik lelkészeket, hogy ők az evangyéliom igazságainak és elveinek látható példái legyenek. Nevezetesen ha maguk nincsenek az igazság hatalma alatt, nem is köthetik azt mások lelkiismeretére; nem cselekedhetnek úgy, mint Krisztus parancsolja, hogy cselekedjenek; s bármely tehetséget és tanulmányt öntenek is szolgálatukba, mindig fognak hiányzani elemek, melyeket bármily tehetség vagy tanulmány sem kárpótolhat. És csakis az adott feltétel mellett várhatják a szent léleknek munkájokra való bőséges kitöltését. Példákkal világosítja szerző ezen a lelkész életéről általában mondott elveit s egyes részletekre tér át, melyekre nézve néhány gyakorlati tanácsot adni nem tartja feleslegesnek.

Először lényeges az, hogy lelkész biztosítson magának bizonyos időtartamu egyedüliséget és visszavonulást. Tudnia kell egyedül lenni s bizonyos mértékben szeretnie is kell azt. Különösen nála szükséges az, hogy visszavonuljon néha az élet zajától s az ezen felül levő tények és érdekek megismérésére függeszsze figyelmét. Nem azt teszi ez, hogy kerülje a társaságot, vagy hogy az egyedüliségbe valami erényt helyezzen. Sőt inkább a társaságtól, különösen gyülekezete tagjaival való személyes árulközésből sokat kell lelkésznek tanulnia. De az ily érulközés nem teszi feleslegessé, csak kipótolja a rendszeres visszavonulásból eredő előnyöket. A tanuló-szoba legyen kedvencz tartózkodó helye, itt kell önművelődését előmozdítania s táplálnia a forrást, melyből másoknak világosság és üdülés foly. Az Ur példája legyen itt is döntő. Azon ellenvetésre, hogy nehézségesen időt találni ily háborítatlan visszavonulásra, válaszolja szerző, hogy nem is szükséges azt mereven fentartani, kivételeket lehet megengedni. Lehetséges az, hogy tudják a gyülekezeti tagok, hogy lelkészeknek van bizonyos rendszere, melytől csak hathatós okból tér el. Ha már ezt tudja a nép, méltányolni is fogja azt s ritkán tör akkor lelkészére, vagy nem várja azt maga közé, mikor az életrendje szerint egyedül akar lenni.

Másodszor komoly megfontolás tárgya azon idő helyes beosztása is, melyet a lelkész tanuló-szobájába való visszavonulásra engedhet. Kellő szabadságot kell itt engedni s nagy mértékben minden egyén ítéljen magáról. — Ajánlatik sokaktól a naplóvezetés, de mig ez némelyeknél jó lehet, másokat némi

tekintetben félrevezethet. Mindenkire nézve áll már az, hogy az ily félrevonulás óráit főleg elmélkedésre, imádkozásra és tanulmányozásra szentelje. Ezeknek beosztása már a körülményektől függ. Legyen a lelkész tenuló-szobája imaház, melyben ő nemcsak a mult és jelen jobb szellemeivel érintkezik az irott lap által, hanem a szellemek atyjával is, ennek kegyelme és szeretete titkos kinyilatkoztatásaiban. Az imádság azonban magában nem elegendő, szükséges mellé a tanulmányozás is. A kétőnek át kell hatni egymást. Bármelyiket is tulságba vinni okatlan és írásellenes volna.

Mi a tanulmányozás tárgyait illeti, erre nézve kétség sem lehet, hogy mi foglalja el az első helyet. Isten igéje, a szentírás az, melynek elsőnek kell lenni, maga a szentírás s a történetére s világosítására vonatkozó irodalom. Ezt magától értendő dolognak látja szerző, melyről hosszasan nem is akar beszélni. Ha lelkész, mi főleg vidéki s nem túlnagy gyülekezetekben eshetik meg, túl levén a kezdet nehézségein, a hét rendes teendőin felül időt talál mellékfoglalkozásra is, ajánlatos, hogy figyelmét egy bizonyos irányu elmélkedésre, kutatásra fordítsa. Válasszon ki egy tárgyat s azzal, annak irodalmával s minden arra vonatkozó tárggyal igyekezzék megismerkedni. Teheti ezt azért is, mert tanulmányozása közben alkalma lesz sok mellékismeretet is szereznie s így egyoldalúságtól nem félhet. Maga a biblia már nagy mező, melyen különböző irányokban munkálkodhatik az ember. Tanulmányozhatja annak szövegét, eredeti nyelveit, vagy egyes könyveit, például külön a történeti, költészeti, tanító, vagy prófétai könyveket. Az újtestamentomban meg az evangéliomokat, vagy a leveleket, vagy az Apocalypsist. Vagy ott van a zsidó és ker. régiségtan, chronologia, pátristika, a theológia puritán fejlődése, a reformátorok iratai stb. melyek mindegyike hasznos és érdekes tanulmányozás tárgyául szolgálhat. Azt a komoly tanácsot adja még itt szerző, hogy az önálló tanulmányozás ne történjék oly modorban és terjedelemben, hogy a lelkési rendes kötelességek teljesítésének hátrányára legyen. — Ez a fődolog, minden egyéb csak mellékes és másodrangú.

Harmadszor mi a lelkész idejének azon részét illeti, mely neki tanulmányai s hivatala formai teendői mellett fenmarad, azt kétségtelenül saját üdülésére használhatja föl. De nagy gondot fordítson arra, hogy kerüljön minden olyas szórakozást, mely a lelkési jellem komolyságával meg nem egyezik. Ilyenek már a mezei sport különféle nemei is s az olyan társaságok látogatása, melyeknek pusztá mulatozás a céljuk. Biztosabb és illendőbb ez üdülést a kert csendes munkáiban, gyalog kirándulásokban, baráti látogatásokban tölteni el. De ferde dolog volna ily dolgokban másoknak, vagy saját magának is, szigoru és kötelező szabályokat állítani föl. A körülmények legyenek vezetőink. Kétes hirü helyektől, társaságoktól vonuljon vissza lelkész. Jó szabályul szolgálhat az, hogy ha olyas helyen egy világias ember lelkészszel találkozáván, azt e szavakkal üdvözli: "nem is vártam, hogy önt itt lássam", ez eléggé bizonyos jel arra, hogy lelkész nincsen hozzá illő helyen. Mi az ugynevezett vegyes társaságokat illeti, legtöbb esetben nem lehet, hogy lelkész azokat teljesen kerülje. Szerencsés azon lelkész, ki ilyen helyen, hol világias és laza erkölcsű emberek is lehetnek, nemcsak fenn tudja saját lelkét tartani, nehogy az a többiekével egyenlő színvonalra sülyedjen, de környezetére is oly befolyást gyakorol, hogy annak gondolkozásmódját és társalgását illő fokra emeli föl. De ily tehetségre nem könnyű szert tenni s lel-

kész többnyire azt fogja tapasztalni, hogy csak kevés jót tehet ily vegyes társaságokban. Komolyság jellemezze itt őt, ne fedje el magas hivatását s magaviseletében igyekezzék méltóságos egyszerűségre. Ezt mindenki megkívánja tőle.

Negyedik pont alatt azon tanácsot adja szerző, hogy lelkészete és munkájára nézve annál jobb, minél kevésbé avatkozik ő bele a nap politikai küzdelmeibe, mozgalmába. Vannak azonban oly kérdések, melyek szoros összeköttetésben állanak a közönség vallási és erkölcsi jólétével s tárgyalásuk a parlament elé jő. Ezekre nézve már világos kötelességei vannak lelkésznek. Tanulmányozás utján igyekezzék helyes ítéletre jutni ezek felől, nyilvánítsa ki férfiasan véleményét s a másokét igyekezzék illő alkalommal helyesen befolyásolni. De más dolog tényleg a politikai küzdtérre kilépni, beszédeket tartani s a választások gépezetét vezetni.

Végül ötödször a lelkész házi viszonyaira vonatkozólag, családjában legyen minden állásával és hivatásával helyes összhangzatban; kiszámíthatatlan fontosságú dolog az, hogy ez így legyen. Mint magának typicus keresztyénnek kell lennie, háza legyen a mintaház tartás egy neme. Pál apostol már nagy súlyt helyez e pontra. Ha lelkész házában zavar és rendetlenség van, lehetetlen, hogy ő oly befolyásra tegyen szert, oly tiszteletet biztosítson magának, minőt különben birnia kell. Erre legnagyobb gondot fordítson a lelkész, Nősülségnél válasszon oly élettársat, ki nagy munkájában segíteni tudja, oly nőt, ki példája és befolyása által a leghathatósabb szolgálatot teheti a nép erkölcsi és szellemi érdekeinek.

E szakaszt annak komoly és hathatós szavakban újra fölemlítésével zárja be szerző, hogy roppant fontosságú dolog a lelkész személyes és társadalmi életének minősége missiójának, melyet mint Krisztus szolgája teljesít, sikerére nézve.

(Folyt. köv.)

Csiky Lajos.

K Ü L F Ö L D.

Oszták református zsinat.

(Ágenda, urvacora, fegyelem.)

November 22-iki ülés, Tárgy: az egyház könyvügyi bizottság előterjesztése, melyet Nesper szénior a cseh és dr. Böhl a német egyh. könyveket illetőleg mint referensek tevének.

Elsőben is azon indítvány hozott szönyegre, miszerint a református szokás a készitendő ágendában az egyes szakaszok közé kis betűkkel beszövezzék; — ez indítvány el lett fogadva.

Azon á g e n d a már, mely három ülés (nov. 24. 26. és 28.) főtanácskozmányi tárgyát képezte, kiválólag a cseh és morvaországi ref. gyülekezetek számára bir érvényességgel. Az ezt illető munkálatban, legnagyobb megvitatás tárgyát képezte az u r i s z. v a c s o r a, valamint a ker. f e g y e l e m pár főbb pontozata s a temetésről szóló cikkely. Ugyanis az urvacorája kiszolgáltatását illetőleg egy minoritási indítvány is tétetett a bizottságból, mely ez: az egyes gyülekezeteknek szabadságában áll, vajjon állva vagy ülve akarják-e az urvacorázást teljesíteni. Ez indítvány élénk vitára szolgáltatott okot s a tárgy érdekében többen szólottak úgy pro mint contra.

Dr. Böhl a nevezett indítvány okát jelzi. A cseh szuperintendenciában levő neu-hradeki gyülekezetben 8 év óta az ülő szokás dívik; a mint Schara utazó lelkész az ige hirdetése vé-

gett ide jött, sok illetékes dolgot vitt véghez, több katolikust megnyert, egy magát szabadon kormányzó sectát szétesztetett; gyülekezete kérvényezi azon szokás megfontolását, melyet apostoli és reformátusi szokás szerint gyakorlatba vettek; hivatkozának Hussra s nem fogják elhagyni e szokásukat hacsak a szentírásból meg nem győzetnek a felől, hogy tévelyben vannak.

A zsinat hivatásának magaslatán áll, határozza el tehát, vajjon az ülte ünneplés megengedhető-e? Valamit határozni kell. Három mód van az urvacsorázást illetőleg, térdepelve, ülte, állva. A cseh testvérek térdepelve urvacsoráztak, a helvétek, a hol katolikusok közé voltak bezárva, állottak. Az állás unionistikus. Az ülés van szokásban Amerika, Schweiz, Holland, Skócia reform. gyülekezeteiben, ezek bármelyikét fogják felmutatni, ha a szokás el lesz tiltva. A kérelmezők az ülés mellett vannak. Az ember egy király asztalánál ül. A legmagasb evangyéliomi szabadság van az ülésben; az állásban pedig a félelem a mysterium tremendum előtt; van benne valami törvényszerű, nem juthatni el Isten gyermekeinek teljes nyugalmába. Az ur természetesen feküdt, szintén az apostolok a szereztetésnél, ismételt esetben azonban a nőkkel együtt ültek, mint azt a katakomba festmények bizonyítják. Az ősz egyház példája, a reformátoroké előttünk. A békétlenkedéstől való félelemre nézve semmi alap nincs, a gyülekezetek konzervatívek s az ügyet nem fognák azonnal magokévé tenni. Zürichben a gyülekezetek szabad akaratukra hagyatnak esetről esetre. Így is kell cselekedni.

Wolek az eddigi usus fentartását kívánja s védi.

Buschbeck szuperintendens előtt úgy tűnik fel, mintha az uri sz. vacsora most ujjal viszály almájává válnék a reformátorok közt, mint egykor Luther és Zwingli között. Ha az urvacsora tanáról volna szó, úgy megfogható volna, hogy ad majorem dei gloriam annyira felindulnak, de pusztán külsőségtől épen nem függ az uri sz. vacsora áldása. Közvetítési indítványt ajánl, nevezetesen: a szabadság elvének fentartása mellett minden gyülekezetnek ajánlandó, megmaradni az eddigi urvacsorázási szokás mellett.

Ezzel még nem lett vége a vitának; Szalatnay szénior a gyülekezetek szabadságának érdekében szól, majd Janata szénior helyteleníti a kérvényezők azon eljárását, hogy a ritust anhoz való jogosság nélkül vitték be; szerinte statutumot kellett volna béterjeszteniök az óhajtott ritussal kapcsolatban, mi aztán megvizsgáltatott volna s a ritus így jutott volna érvényre.

A hosszas eszmecserének eredménye lett e javaslat: a szabadság elvének fentartása mellett ajánlja a zsinat a gyülekezeteknek a szokásos urvacsorázási mód mellett megmaradni. A hol pedig a gyülekezet más szokást akar behozni, ez csak egy, az egyházkormányzat által megerősített statutum alapján történhetik. — E Buschbeck-Janata-féle indítvány azonban 15 ellenében nyert 8 szavazattal elvetetett az egyh. alkotmány 117. § 2 és 118 azon határozatára való tekintetből, hogy a ritus kérdése feletti döntésnél a jelenlevő tagok kétharmad többsége kívántatik.

A nov. 28-iki ülésen szintén fontos érdekű kérdések felett kellett dönteni. Előbb a tisztelgő küldöttség tett jelentést arról, hogy a miniszterelnöknél nyert kihallgatáson a császár iránti hódolat bemutatott; továbbá, hogy a kultuszminiszter szívéllyes rokonszenvvel fogadta a küldöttséget s azt nyilvánítá, hogy ő minden egyház és kultuszgyülekezet iránt egyenlően érez; aztán hogy az e. főtanács elnöke Schmidt, valamint annak előbbi

elnöke Zimmermann udvari tanácsos, Isten áldását kéri a zsinatra.

Ismét szőnyegre hozatott az urvacsorai ünneplés módja s az egyh. könyvügyi bizottság az ő betérjesztésére kívánta a határozatot. A térdeplési módnak, mely a hussineci gyülekezetben van gyakorlatban, sok ellenzői lettek; óvakodni kell az imádás látszatától, hisz azt mondhatják a rómaiak: ime látjátok, a reformátusok térdepelnek s imádják Krisztus testét az ostyában s vérét a kehelyben. E vitáról, mellőzve a bővebb részletezést, annyit mondhatni, hogy annak eredménye, az egyh. könyvi választmány feltett indítványának elfogadása lett.

Az egyház fejelemet illetőleg élénk és hosszas vitát támasztott e pont: oly egyének, kik vagy veszélyes hittévelyekkel, vagy nem keresztyéni viseletökkel a gyülekezetnek botrányt okoznak, első ízben egy prezsbitériumi küldött által, másodízben az egybegyült prezsbitéri testület által megdorgáltatnak, harmadszor már a lelkész a szószékből — de név megnevezés nélkül, megint s ha ezek daczára is sikertelenség s meg nem térés látható, nevének a gyülekezetben való közzététele s a sz. sákramentomoktól eltiltás mellett a ker. gyülekezet kebeléből kizáratnak, míg csak javulást nem ígérnek és nem mutatnak. (Máté XVIII. 15—17.)

E cikkely ellenében emelt szót dr. Wilkens lelkész, s különbséget állít fel a nyilvános és titkos vétségek közt; idézi az ismeretes mondatot: de internis non judicat ecclesia. Erre siet megjegyezni Szalatnay szénior, hogy bár nem alaptalan a tett megkülönböztetés, de nehézkes; a mennyiben nyilvános és titkos botrány, bűn egymásból folyik.

A valódi megkülönböztetést a prezsbitérium belátására bizza Dr. Böhl. Ennek ellenében dr. Wilkens sohajtva teszi a megjegyzést: vajha mennyei ígéretet bírnánk, hogy csak hitbuzgó, jó érzésű, szent lélekkel teljes férfiak lépnek a prezsbitériumba. De! de!

Dr. Buschbeck szerint is törekedni kell szigorú erkölcsi fegyelem gyakorlására; de ellenzi a nyomozást, kémkedést, mit Isten ígéje nem tanít.

Kubes: a Krisztus egyháza szerető édes anya, mint ilyen nem ignorálhatja gyermekeinek tévleléseit sem nyilvános bűneit. Az egyh. fegyelemtől intést és büntetést kíván.

Többen szölk még, említek azt is, hogy Krisztus egyháza nem rendőri szervezet s hogy egy prezsbitérium sem alacsonyodik le titkos bűnök kémlelésére; s végre is a választmányi javaslat 17 szótöbbséggel elfogadva lett.

Dr. Wattenwyl az excommunicatio támaszpontját akarván tudni, Dr. Böhl Máté XVIII. 15—17. jeles szentirati hely felolvasásával ad választ.

Dr. Buschbeck ellene van a kizárás eszméjének azt mondván, hogy az ő magna chartájuk, egyh. alkotmányuk nem tartalmaz ilyen határozatot s egy egyh. könyvügyi comité miként alkothatna javaslatokat a fegyelmi fokozatok felett. Törvénytelen határozatoknak tekinti a bizottságnak az excommunicatióról, az urvacsoráról s a gyülekezetből eltiltásról előadott javaslatait; a direktóriumba ezek szölk szerint nem jöhetnek.

Tardy e. főtanács az egyh. alkotmány néhány §§-ait hozza elő, szölk az egyh. rendről, organumokról s a megtartandó instanzokról. Az egyh. fegyelem elvei kifejezvék az egyh. alkotmányban, csak azok teljes keresztülvitele egy fegyelmi rendszabályzatban, hiányzik.

Dr. Böhl zárszava s e pótindítványa után: semmit nem

kell elhamarkodni, hanem keresztyéni óvatossággal eljárni — a bizottsági javaslat e póttétellel együtt 20 szótöbbséggel fogadtatott el. Hasonlóképp Wilkens lelkész azon javaslata, hogy a prezsbiteri törvényszéktől magasabb forumra felebbezés útja nyitva áll — elfogadtatott.

A t e m e t k e z é s t illetőleg, főképp a gyilkosok, öngyilkosok eltemetésénél való eljárásra nézve szilárd határozatok hoztattak, melyek a lelkészt kalauzolják s védjék, ha ily eseteknél nehéz helyzetbe jutna.

E r d ő s J.

K Ü L Ö N F É L É K.

— Tiszántúli gyűlés ideje. A tiszántúli ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése folyó évi május 12-én veendi kezdetét, előzőleg május 9. és 10-én lelkészképességi vizsgálatok, 11-én pedig lelkészfelavatási ünnepély fog tartatni.

— Papi vizsga és felavatás. A tiszántúli ref. egyházkerületben lelkészképességi vizsgák fognak tartatni május 9-ik és 10-ik napjain. A 2-ik vizsgára jelentkezők önkészítette egyházi beszédet tartoznak felmutatni Tit. 2, 1 és 7-ik verse alapján: Te azokat szóljad, melyek illenek a tiszta tudományhoz, mindenestől fogva te magadat például adjad a jó cselekedetekben; káté magyarázatot a XXIV. urnapjáról vagyis a 62. 63. 64. kérdésekről. Az egyházi beszéd elő- és utóimával is ellátandó. A vizsgákra jelentkezés határideje a püspöki hivatalnál: május 8. d. u. 3 óra. Május 11-én vagyis az egyházkerületi közgyűlés első napján a tanácskozások megkezdése előtt lelkészfelavatás leendő; az illető lelképásztorok tehát fölhipvatnak, hogy feddhetlen erkölcsiségüket tanusító bizonyítványaikkal magukat ellátva s azon egyházi beszédet, melyet 2-ik vizsgájok alkalmával irtak, elő- és utóimával együtt jól betanulva május 9-én délután 5 órakor főtiszt. püspök urnál msgukat jelentsék be. Május 12-én folytatatik aztán az egyházker. közgyűlés.

— A confirmátiói oktatás idejének közeledtével bátor vagyok t. kollégáimat tavaly megjelent és a szaklapokban dicsérelleg megírt szláv nyelvű oktatási fonalamra figyelmeztetni, mely nálam 15 kron kapható. Besztercebányán. Moczkovcsák J. ev. l.

— Együd István temetése. Február 25-án reggeli 9 órakor beláthatlan néptömeg, vallás- és rangkülönbség nélkül foglalta el a kis-váczi ref. paplak udvarát s környékét, hogy leróvjá szeretetének s tiszteletének adóját azon szellemi vezér iránt, ki 3 évtizeden át hirdeté e helyen az Isten igéjét. Néhai Együd István ref. lelkész, tanácsbíró, e. megyei tanfelügyelő és alesperes végtisztességtétele folyt itt le. Az udvaron Vári Sándor tótfalusi lelkész mondott kenetteljes imát. Ekkor a koporsót az elhunynak lelkésztársai, élükön Sipos Pál főesperessel, vitték a templomba, mely zsúfolásig megtelt gyászoló közönséggel. Az Ur asztala körül foglaltak helyet a lelkészek, közöttük két ev. ág. is, számra vagy 15-en, azonkívül számos r. kath. lelkész is volt jelen. A hatóságok, egyletek mind képviselve voltak. A tüzoltók sorfalat képeztek. — Nehány vers eléneklése után, gyászleppellel bevont szószékre lépött a veresegyházi lelkész Erdélyi József, s Máté XVI. 18. felett ecsetelé a rendületlen, hithű erős jellemű lelkész képét. Ezen épületes szónoklat nagyon meghatotta a hallgatóságot, a mikor e szavakat mondá: „elhagytad ez egyházat, mint élőhalott, s visszatértél, mint halott-élő,“ ekkor a keblek fájdalma csaknem hangos zokogásban tört ki. — Ugyanis a „vasember“ önmagával meghasonlás következtében jutott a lipótmezei téboldyába, hol a jótékony halál élete 62-ik

évében köszöntött be, s honnan földi porsátorát hálás gyülekezete kihozatá, hogy hivei koszorujában pihenje a kiszenvedettek örök álmát. A sirnál Veres adminisztrátor olvasott fel nagy patbossal s feltett kalappal egy siri beszédet. A sokat szenvedett harczos pihenjen békében! Egy jelen volt.

T Á R C Z A.

Naville Ernő a keresztyénségről.

V.

Krisztus, mint törvényhozó.

Korunk egyik legkitünőbb jogásza Troplong ezt írta: „A keresztyén bölcsélet alapja társadalmi állapotunknak. — Ez táplálja a mi jogunk gyökereit; — s habár az egész világ figyelembe nem veszi is ezt: mi inkább ebben vagy ezzel élünk, mint azon eszmékben, melyek a római és görög világ romjaiban eltűntek.“ — Hogyan lehet megérteni ily hatályos befolyását egy olyan királynak, ki azt nyilvánította, hogy az ő országa nem e világból való, s mindamelllett is a világra nagyobb befolyást gyakorlott, mint bármely más törvényhozó? Jézus a keresztyénekkel egy oly hitet közölt, mely hit oly elvek forrása, melyeket még azok is elfogadnak, kik magát a hitet tulajdonkép nem vallják. — Ezen elvek elfogadása tette a nemzeteket keresztyénekké. — Maga Jézus állította fel azon elvet, mely aztán a társadalom átalakítójává vált, ezt mondván: „adjátok meg a császárnak, a mi a császáré. — Istennek, a mi az Istené.“ A rómaiaknál a világi hatalom egyesítve volt a világgal: de Krisztus után ugy látjuk, hogy csudálatos ellenhatás állott elő, mely azt eredményezte, hogy teljes erővel azon voltak, hogy megadják Istennek a mi az Istené! Ezen Jézusi elvnek első következménye immár az, hogy felszabadult, szabaddá lett a lelkiismeret a vallás dolgaiban, s ez eszme behatolva a világba, örökké benne marad abban, bármit mondjanak is az önző álbölcsek. A második következmény, vagyis a „polgári társadalom felszabadulása“ be volt foglalva a mester eme szavaiban: „a fejedelmek uralkodnak a népeken; de köztetek az a ki első akar lenni, legyen egyebeknek szolgája.“ Krisztusnak a társadalomra való befolyásának, az erkölcs terén kelle tényleg gyakorlatba jöni; vagyis hatást gyakorolván az emberek szíveikre: az emberi társadalmat alakította át. — A törvény summája megvolt már a zsidóknál, de Jézus ahhoz hozzáadván még azt: „a második parancsolat hasonló az elsőhöz,“ az emberek közti testvériséget, az Isten a t y a s á g á b ó l hozta le. Midőn pedig azt nyilvánította, hogy az egész törvény, eme két parancsolat összege: felállította a szeretet törvényét; mely viszont három kötelességekre oszlik el, t. i. a méltóság, igazság és jóakarát kötelességeire.

A jóakarát kötelességéhez tartozik az evangyéliom azon hatálya is, mely a nyomor enyhítésében nyilvánul. — Bizonyos fokig az ember mindig szánakozó, de csak a keresztyén vallás képes őt a szeretet gyakorlatára hathatósan és állandóan ösztönözni. A pogányokat ez eleitől fogva nagyon meglepte. Alapszik pedig ez a keresztyén vallás ama tanán, mely azt tanítja, hogy az Isten amellet hogy igazságos — egyszersmind kegyelmes és irgalmas is. Jézus önfeláldozásáért szinte áldozatot követel, s úgy tekint, olybáveszi, mintha vele tettük volna azt a jót, melyet a kicsinyek és nyomorultakkal tettünk. A ker. vallás

jótekonyságra indító hatalma olyannyira kétségbevonhatatlan, hogy akadtak emberek, kik e miatt megbotránkoztak, azon barbár elméletből indulva ki: hogy a nyomorék- és gyengéket meg kellene áldozni — hogy az emberfaj javuljon. — Keresztyének voltak azok, kik a jótét nagyszerű műveit utánozták; és maguk az emberek beismerik, hogy mihelyt a hit nem eszközli a szeretetet: legott igen kétes vagy rossz értékűvé válik az.

Krisztusnak a társadalomra való befolyása nyilvánult az igazságszolgáltatás terén is, eltöröltetvén a rabszolgaság. Semmi nem ellenkezik inkább az igazság fogalmával, mint mikor az embertől természetes jogai vétetnek el. Tudjuk, hogyan volt e tekintetben a régi világ. A keresztyén vallás a meglevő törvényeket közvetlenül s egyszerre meg nem javíthatta, sem a rabszolgák között lázadást nem idézhetett elő, de kikiáltotta azon tényt, hogy minden ember Istennek gyermeke s ennél fogva egymásnak testvére. Az egyház ment jó példával elő, s a midőn saját kebelében a rabszolgát felszabadította, azon nagy igazságtalanság, mely addig a szolgák iránt gyakorlatban volt, lassan-lassan kezdett megváltozni, mignem végre teljesen megszűnt. A mi a feketék rabszolgaságát illeti, ebben Európa ép oly bűnös volt mint Amerika; — de felszólalt a keresztyén lelkiismeret, s azon mozgalom, melyet 1754-ben a quäkerek indítottak meg, folytatva lőn először Wilberforce és Buxton által; — majd sokkal később egy keresztyén könyv (Onclé Tom) mozgásba hozta egész Amerikát; s e mozgalom eredménye lőn a rabszolgák felszabadítása. A csár is felszabadította szolgáit a Krisztus nevében. A rabszolgaság tárgyában létrejött egyezmény rendeletei, — a keresztyén vallásnak tulajdoníthatók; mert még a XVIII-ik század sem tudta magát elkülöníteni s teljesen felszabadítani a megelőző századok szellemi hatása alól. E nagy mű még mindig nincs bevégezve. A törököknek még most is szükségök van a feketékre, hogy velők őriztessék háremeiket. Áfrikában most is vannak embervadászok, kik nyomaikban emberi csontokat hagynak hátra, mint karavánjaik átmenete szomorú emlékjeleit. Ha egykor ez iszonyatosságok megszűnnek, ha társulat alakuland Áfrika civilizációja nagy művére: ne feledjük el, hogy ennek első kezdeményezője keresztyén s nem más mint az angol hittérítő Livingstone volt. Meg kell azt is emlitenünk, hogy XVI. Gergely pápa híres bullájában ép akkor kárhóztatta a rabszolgaságot, mikor Anglia a maga rabszolgáit az Antillák-on tényleg felszabadította.

Krisztus befolyásával találkozunk azon téren is, hol az emberi méltóságról van szó. Tudjuk, miből állottak Rómában a gladiatorok viadalai, s hogy csak a nép mulattatására szolgáltak, (s így egyik eszközét képezték a kormánynak) vagy arra, hogy gyönyörködtetve felvidítsák a gazdag lakomák vendégeit. Ez kiváló élvezet s nyilvános intézmény volt. Maga Commodus is gladiator volt; — a szelid Titus pedig a zsidókat a küzdőterre szolgáltatta ki. Az egyház küzdelme ezek ellenébe igen hosszas és terhes volt. Konstantin eltiltotta ugyan e viadalokat: de az erre vonatkozó törvény csak Honorius alatt lett végrehajtva, 404-ben jan. 1-én kiadott rendelete megjelenésével; — s attól fogva ezen vérengző játékok többé elő nem fordultak; mert a középkorban divatos lovagjátékok csak önkéntes viadalok voltak.

A ker. vallásnak tehát a társadalomra gyakorlott befolyása határtalan; s csak azon lehet csudálkozni, hogyan küzdhetnek ellene azon kitűnő elmék, melyek egyenesen abból táplálkoznak s élnek? . . . Ez onnét van, mert elfeledkeznek a Jézus által föl-

állított elvről, t. i. „Adjátok meg a császárnak, a mi a császáré, az Istennek a mi az Istené!!! . . . Konstantin kilépett jogköréből, midőn karját nyujtotta az egyháznak az üldözések eszközülésére; s attól fogva a két jogkör összezavarása mondhatatlan sok bajnak lett szülő anyjává. Ezeket a ker. vallásnak róvják fel: de elfeledik, hogy Jézus formaszerint számüzte a tűz és fegyver használatát, mikor az ellenségeikre tüzet kérő tanítványoknak ezt mondotta: „ti nem tudjátok, micsoda lélek lakozik bennetek! . . .“ Midőn pedig kimondta ama másik elvet is, mely a vallás dolgaiban minden erőszak megvetésére vonatkozik, t. i. „bocsásd vissza szablyádat hüvelyébe!“ hozzátette ama jós nyilatkozatot is: „a ki fegyverrel vág, fegyver által vész el.“ — Mi pedig borzasztón beteljesülni is láttuk e jóslatot, midőn 1793-ban a számüzetések és a nyaktiló válaszoltak a sz. Bertalan-éji történelemre és az 1685-ben visszavont vallásszabadságra. Az erőszak visszafordul, a vallás czégje alatt elkövetett erőszak megtorlására.

De térjünk vissza Krisztus fölállított elvére, t. i. hogy a császár maradjon meg saját jogkörében — a vallás is a magáéban. Mert csak így nyerheti vissza a vallás a mai nap veszélyben forgó társadalmi életre jótékony befolyását. Ha mindazonáltal a keresztyének hű munkásai az Urnak: látjuk hogy ők elsők a lőrésen, az üdvös reformok keresztülvitelében, és az emberi szenvedések enyhítésében.

A Semaine religieuse után közli:

Soltra Alajos,
ráczevei ref. lelkész.

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.

H I R D E T M É N Y.

Nagybecsű vallásos olvasmányok

König R. lelkésznél Budapesten (Váci-ut 34. sz.)

kaphatók:

1. **Bibliai kézikönyv**, kalaúzul a szentírás tanulmányozásához. Készítette Dr. Angus József, az „ázsiai királyi társaság“ tagja. Lelekészek és theológiát tanulók számára. Magyar fordításban 46 iv, diszes földabroszszal. Vászónba kötve 3 frt 80 kr.
2. **Bibliai földrajz** (képekkel). Palesztina földabroszszával. 23 1/4 iv 70 kr.
finom kötésben 90 kr.
3. **Bibliai régiségek** (képekkel). Palesztina földabroszszával 23 iv 70 kr.
finom kötésben 90 kr.
4. **Hajnalpir**, első vallásos oktatás kis gyermekek számára (képekkel), egész vászonban 70 kr.
5. **Napfelkölte**. 39 ó-testamentomi történet jó gyermekek számára, egész vászonban 70 kr.

 Megrendelésre utánvétellel is megküldetnek postán.

6-6